

Nr. 1-2011. ISSN 0801-5376. Kr 60,-

www.vitenskapsmuseet.no/spor

nytt fra fortiden

SPOR

ARKEOLOGI OG KULTURHISTORIE

Grotesker i Domen

Skrivepinnar i
Nidaros

Bronsealderens
minimote

Broen til
Steinvikholm

Klær kan si en hel del om vårt samfunn og hvem vi er. Slik var det også i forhistorisk tid. Forhistoriske drakter kan fortelle mye om sin samtid. Draktdetaljer i metall, slik som nåler, knapper, brosjer og beltespenner samt enkelte tekstilfragment gjør det mulig for arkeologene å gjenskape den forhistoriske drakten. Avbildninger på smykker eller i form av statuer i enkelte forhistoriske perioder, kan også være til hjelp.

av SOPHIE BERGERBRANT

Fra Skandinavias bronsealder er vi så heldige å ha hele syv bevarte drakter. Disse draktene kommer fra helt spesielle graver i Danmark. I tidlig bronsealder ble mange begravet liggende på et kuskinn kledd i sine klær og smykker, med redskap og trolig med treskåler. De ble lagt i en uthulet trekiste, en såkalt eikekiste. Denne kisten ble så plassert i haug som allerede var bygget, men gravhaugen kunne også bli bygd når kisten var klar. I et område som strekker seg omtrent fra Hamburg i Tyskland til Århus i Danmark, har enkelte gravhaugers særegne konstruksjon resultert i at vi har bevart klær, treskåler og annet organisk materiale, slik som epler, fra tidsperioden 1400–1200 f.Kr., dvs. eldre bronsealder. Haugene var organisert på en spesiell måte. De var

delt inn i åtte deler som ulike arbeidslag hadde ansvar for å bygge. Først bygde man en indre kjerne. Der var torven pakket tett sammen. Etter at de ulike arbeidsgruppene etter hvert ble ferdige med sin del, fylte man igjen eventuelle uregelmessigheter. Deretter la man på en ytre kappe der torven ikke var like tett pakket. Det er usikkert om haugen ble vannet mellom de ulike byggefasene eller om det bare var naturlig vanning. Men kombinasjonen av vann og den tettpakkede kjernen mot den løsere, ytre kappen har satt i gang prosesser i jorden som har ført til at det er blitt dannet en hard jernhinne. Dette har igjen ført til at vannet har kapslet seg inn i kjernen. Miljøet rundt graven har dermed fått bevarende egenskaper tilnærmet lik dem vi finner i myrer, hvor flere typer organisk materiale bevares godt. Dette er et utmerket bevaringsforhold for flere typer orga-

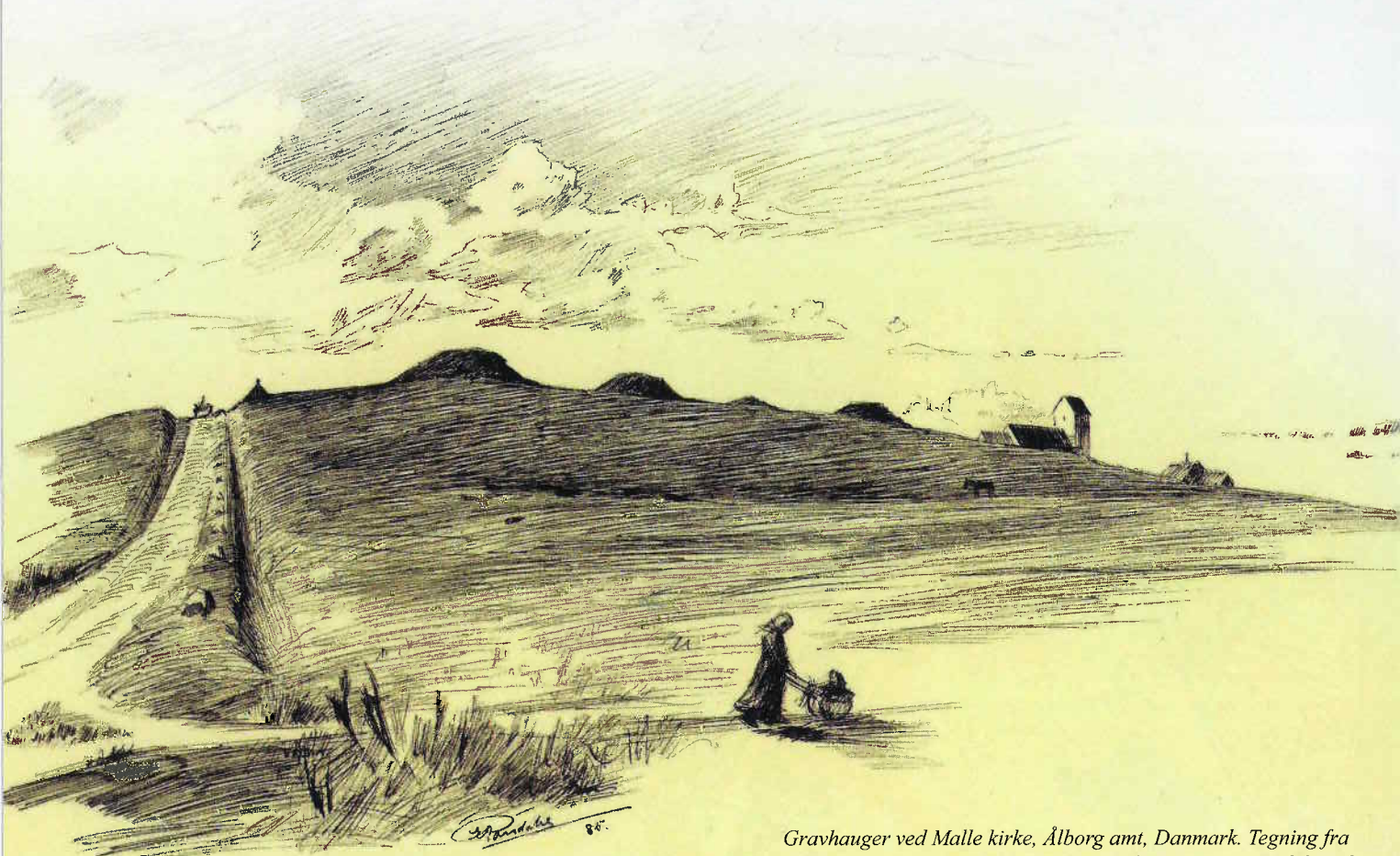
nisk materiale. Animale fibre bevares utmerket her, men vegetabiliske fibre blir mindre godt bevart i dette miljøet. Derfor er alle bevarte bronsealderklær laget av ull.

HVORDAN SÅ KLÆRNE UT?

Klærne var laget av en relativt grov ullstoff. På denne tid kjente man kun til den enkleste vevformen, dvs. toskaft. Kan vi så anta at klærne som er funnet i graven er de klærne de brukte til daglig, og at de ikke bare var spesielt laget til begravelsen? Ja, det kan vi, fordi det kan påvises slitasje på klærne. Enkelte klesplagg er dessuten blitt forandret og gjenbrukt. Av de bevarte draktene stammer fire fra mannsgrever og tre fra kvinnegraver. I tillegg finnes mindre tekstilfragment fra et stort antall graver som viser at disse draktene var vanlige i store deler

Bronsealdermøte

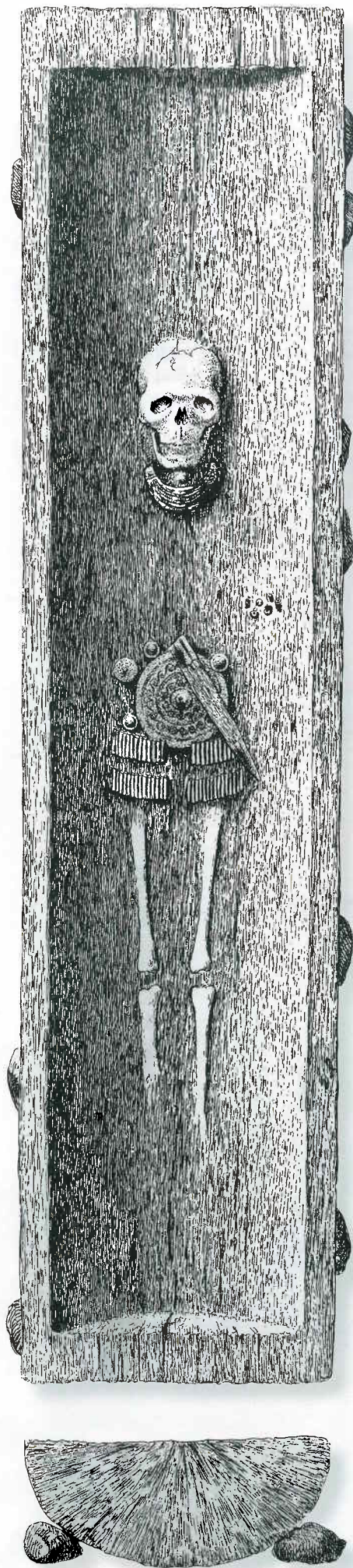
Bronsealdrenes kvinneklær kunne bestå enten av et langt eller et kort skjørt. Til beltet var det festet en belteplate. Det er funnet to ulike typer mannsdrakter, begge hadde kappe. På føttene hadde de lette lærsko.

Gravhauger ved Malle kirke, Ålborg amt, Danmark. Tegning fra 1885 av Emmery Rondahl. Fra Nationalmuseets topografiske arkiv.

Uthulet trekiste, en såkalt eikekiste, fra bronsealderen.

av Skandinavia. Ifølge arkivopplysninger har flere drakter gått tapt for forskerne. Bøndene som fant gravene innså ikke at de tekstilene de fant hadde noen verdi, og kun metallgjenstandene ble derfor innlevert til museet. Men arkeologene kan også ha bidratt til at draktene ikke er blitt bevart. Det fortelles at en skolelærer på Jylland i 1861 hadde gravd frem fire eikekister med bevart organisk materiale. Dette skjedde i desember, og ingen av arkeologene ved Nationalmuseet i København ønsket å dra til Jylland på dette tidspunktet. De telegraferte til skolelæreren og bad ham dekke kisten med halm over vinteren. Arkeologene kom først i mai og kikket på funnet. Da var mesteparten av det organiske materialet ødelagt.

KAPPE OG LÆRSKO

Det er funnet to ulike typer mannsdrakter. Felles for dem begge er kappe og lærsko. Menn med høy status hadde dessuten en lue som symbol på sin rang. Det som skiller dem fra hverandre er at noen bar en slags form for kilt, og trolig var barbrystet under kappen. Andre hadde et større tøyestykke viklet rundt kroppen som dekket kroppen omtrent fra armhulene og ned til knærne. Klimaet i Sør-Skandinavia i bronsealderen kan sammenligne med klimaet man i dag har i nordlige deler av Frankrike.

SNORSKJØRT MED BRONSERØR

Det fins to varianter av kvinnedraktene. Begge hadde en bluse med trekvart lange ermer som sluttet ovenfor midjen. De hadde dessuten sko laget av lær. Det som skiller draktene er skjørtet. Den ene drakten bestod av et stort tøyestykke som ble viklet to ganger rundt kroppen. Tøystykket synes å ha sittet på hoften og kan ha dannet et slep. Den andre drakten bestod av et såkalt snorskjørt. Den hadde vevd bånd i øvre kant som var laget av «kabler», dvs. først tvinnnet man to tråder sammen til en tykkere snor, og deretter ble to slike snorer tvunnet sammen til en tykkere kabel. De ulike kablene ble deretter festet til en nedre kant som holdt skjørtet sammen. Også dette skjørtet satt på hoftene og var bare ca. 40 cm lang. En ekte minikjole med andre ord. Vi har et skjørt av denne typen som er helt bevart, men fragmenter av slike skjørt er funnet i flere graver. Enkelte har hatt rør av bronse festet på kablene. I en sjællandsk grav ble det funnet 120 bronserør som lå nettopp der hvor kjolen burde ligget. I disse rørene var det tråder som tyder på at de hadde vært festet på et snorskjørt. Kvinnen som bar denne kjolen har ikke kunnet røre seg uten å lage lyd. På Rege på Jæren ble det i 1880-årene funnet en rikt utstyrt kvinnegrav fra bronsealder. Kvinnen var gravlagt med en halskrage, en dolk, en belteplate, to armringer, en fibula og en smykkeplate – en såkalt tutulus. Gravgodset fra denne graven er typisk for en rik sørskanavisk grav. Det som skiller graven fra de danske er at det fins helleristninger på steinkisten som den døde lå i. I denne graven ble det også funnet rør av bronse festet på det som antagelig har vært et snoreskjørt, men flest funn av slike snorskjørt

med bronserør er gjort i Øst-Danmark og Skåne. Arkeologiske funn tyder på at snorskjørtet ble brukt i hele Sør- og Midt-Skandinavia. Små bronsefigurer fra yngre bronsealder viser kvinner som bærer snorskjørt.

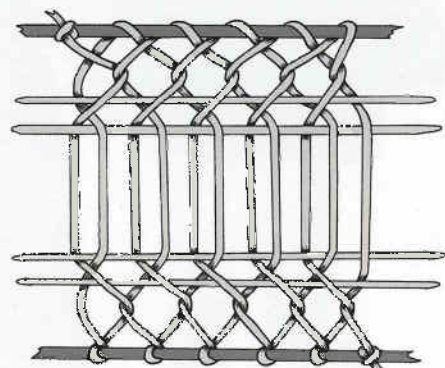
BAR MIDJE

Begge kvinnedraktene viser altså at midjen var bar. Lengden på kvinnens hår synes å ha sammenheng med lengden på skjørtet, men et lite materiale gjør at dette bildet lett kan endres ved nye funn. De to kvinnene med lang kjole, hadde langt hår med avanserte hårmett og frisyre. Kvinnen med snoreskjørtet hadde derimot skulderlangt hår og et enkelt hårbånd. Hårmettene er laget i en teknikk som heter sprang. Danmark har de eldste bevarte tekstilfunn laget i sprang. Hårmett laget i sprangteknikk var også vanlig i jernalderen. Som tilbehør til klærne har man hatt ulike metallgjenstander, enten som smykker eller som draktdetaljer. Både den lange kvinnedrakten og tøystykket som mennene bandt rundt seg, ble festet enten ved hjelp av et vevd belte eller et lærbelte. For å holde lærbeltet på plass brukte man en såkalt dobbelknapp. Finner man en dobbelknapp, er det et sikkert bevis på at den har tilhørt et lærbelte av et eller annet slag. Knappene kan være laget av horn, bein eller bronse.

LUE FOR ELITEN

Hodekledningen synes å ha vært viktig i bronsealderen. Kvinnenes ulike hodekledninger har vi allerede nevnt. Mennene brukte spesielle luer, som antas å være symbol for makteliten. Det fins både enkle og mer avanserte varianter. En mann som ble begravd i haugen Trindhøj nær byen Vamdrup på Jylland, hadde fått med seg to luer i graven. Den ene var forholdsvis enkel og lå i en treeske, mens den andre luen satt på mannens hode. Denne luen er det mest avanserte klesplagg vi har fra bronsealderen. Luen er svært godt bevart. Den er laget i flere lag, og derfor er det vanskelig å helt å forstå teknikken. Utvendig er luen dekorert med floss (lue), noe som både er tidkrevende å lage og som gjør at luen ligner en pelslue.

De fleste tekstilrestene fra bronsealderen er funnet i Danmark, etterfulgt av Schleswig-Holstein og Skåne. I Norge fins kun to tekstilfragment fra bronsealderen, og begge stammer fra Rogaland – fra Jåsund i Sola og fra Reheia i Avaldsnes. Disse er svært lik øvrige tekstilfunn, og det tyder på at samme tekstiltype ble brukt i klesdrakten over

Hårmettene ble laget i en teknikk som heter sprang. Slike hårmett var også vanlig i jernalderen.

store deler av Skandinavia. Dette betyr ikke at vi ikke har lokale forskjeller, men at regionalitet ble uttrykt mer diskret. Tegn tyder på at kvinnene kan ha hatt litt ulike former av hodekledning i ulike områder, og at de kombinerte bronsesmykene ulikt. For eksempel skiller området rundt den nåværende byen Schleswig i det nordlige Tyskland seg ut fra øvrige deler av den skandinaviske bronsealderkulturen gjennom at mennene i bronsealderens begynnelse bar dolken festet på venstre bein, mens menn i det øvrige Skandinavia hadde dolken festet i beltet på venstre side av midjen. Kvinner bar alltid dolken på magen.

FARGER FOR DE VELSTÅENDE

Fargede klær har i visse kulturer vært forbeholdt visse samfunnsjikt eller ledere. Purpurfargen har i mange kulturer bare blitt brukt av keisere eller kongelige. Når det gjelder skandinavisk bronsealder har vi ennå ingen bevis på at tekstilene var farget. Mye tyder på at man bare har variert fargen med sauens naturlige ull. Brunt synes å være den vanligste fargen på sauene. Tekstiler av hvit ull synes å ha vært det mest eksklusive og har trolig blitt brukt for å skape en kontrast til de øvrige klesdraktene. Tekstiler funnet i de forhistoriske saltgruvene i Hallstatt i Østerrike, vitner likevel om at man allerede i bronsealderen hadde kunnskap om hvordan man farget garn og tekstiler. Nyere naturvitenskapelige metoder gjør det enklere å se om en tekstil er plantefarget. Ved Nationalmuseet i København er det satt i gang et forskningsprosjekt som blant annet skal foreta fargeanalyser av de danske bronsealderdraktene. Allerede nå er det klart at klesdraktene fra førromersk jernalder i Danmark har hatt betydelig mer farge enn det man tidligere har trodd. Men analysene fra Hallstatt viser at man bare kunne farge et begrenset antall farger: blå, gul og svart. Gjennom analysene har man likevel oppdaget ukjente fargeplanter, og det kan bety at man har anvendt også andre farger.

PÅGÅENDE FORSKNING

NTNU har startet et forskningsprosjekt om bronsealderens håndverk og kreativitet. Dette er et samarbeid mellom forskere fra NTNU, Universitet i Southampton, Universitet i Cambridge, Nationalmuseet i København, Det naturhistoriske museet i Wien og Det arkeologiske museet i Zagreb. Prosjektet finansieres av en europeisk forskningsstiftelse for humaniora, HERA. Her skal man studere kreativiteten innenfor tre hovedområder, tekstil, metall og keramikk. Blant annet ønsker man å se nærmere på hvordan moderne håndverkere kan la seg inspirere av bronsealderens håndverk og hvilken kreativitet den representerer. Flere engelske kunsthøgskoler er involvert i prosjektet.

Arbeidet med bronsealderens tekstiler har til hensikt å studere i hvilken grad man har kunnet være kreativ og hvordan kreativiteten har kommet til uttrykk i ulike områder i Europa. Materialet fra saltgruvene i Hallstatt har en større variasjon i tekstilenes sammensetning, trådtykkelse, kombinasjon av s- og z-spunnet tråd, og trolig brukte man her plantefarging tidligere. I dette området var man også tidlig ute med å bruke andre vevtyper enn

toskaft (den enkleste formen for vev), dvs. ulike former av kypert. I lys av dette kan de skandinaviske tekstilene virke tradisjonsbundne og lite kreative. Dette er likevel ikke tilfellet. Kreativiteten hadde her en mer lavmælt form innenfor en sterk tradisjon. Den kom til uttrykk ved at man skapte mønstre og kontraster gjennom blant annet broderi og spinnemønstre. Gjennom spinnemønstre skaper man en illusjon av mønstre i tøyet ved å benytte ulike kombinasjoner av høyre- og venstrespunnet garn (s- og z-spunnet). Man kan på denne måten for eksempel få et tøyestykke vevd i toskaft til å se ut som om det er vevd i kypert-teknikk.

Mennene brukte spesielle luer, som antas å være symbol for makteliten.

Bronsealderens klær var langt fra primitive skinn- og ullklær. Ull til både bukser, skjorter, kjoler og jakker ble vevd på stående vevstoler. De likte å pynte seg og hadde sine egne moteidealer – den gang som nå.

FORFATTER

Sophie Bergerbrant er post-doc-stipendiat ved Institutt for arkeologi og religionsvitenskap, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

I bronsealderen ble klærne laget av grovt ullstoff, vevd på enkelt vis i toskaft.